

Els ocells i la nostra cultura

Text base de la conferència pronunciada al Capítol el 14 de gener

PERE ALZINA I BILBENY

Els processos d'industrialització del nostre país han comportat uns canvis radicals (la concentració de gent a les ciutats, l'abandonament dels camps, etc.) que han significat la pèrdua de bona part del bagatge multisecular de la cultura de pagès, transmesa de generació en generació i, a més, han estroncat part de la nostra connexió amb la natura. Tanmateix, són molts segles en què les persones es despertaven amb el cant estrident del gall, que sirgaven tot escoltant el plany bisil·làbic del cucut o que s'endormiscaven amb l'udol paorós del gamarús. Pintors, músics i escriptors n'han recollit el testimoni i, per aquest motiu, quadres, obres musicals i literàries són trufades amb referències ornitològiques.

La conferència que vaig tenir el goig de fer és tan sols un petit tast per demostrar la gran influència exercida pels ocells a la nostra cultura. El magall o falciot negre (falzia, falzilla, falcia, ginjola, vinjola, fumet, girapedaç, etc.) té unes ales punxegudes i corbades —d'aquí l'arrel del nom: tant el magall com la falç són així— i el seu xiscle extremadament agut i allargassat és la banda sonora dels matins i capvespres dels estius maresmencs. El malaguant cantautor mallorquí Toni Morlà li dedicà tot un disc (*El vol de la falzia*) i en Joan Manel Serrat compongué una cançó alegroia ("Els falciots"). El xot, aquest mussolet amb "orelletes", que fa niu en forats d'arbres, que és la banda sonora de les nits és un personatge central del Carnestoltes de Solsona que li dedica un ball i tot ("El ball del Xut"). La

mallerenga carbonera, amb la seva característica "corbata" negra, té molts noms populars (estiverola, magenca, tintipella, xinxarella, etc.). Té un cant molt bonic, xiroi i repetitiu, conformat de tres síl·labes. Mossèn Cinto Verdaguer amonjoia una plèiade de dites de bosquerols, pagesos i pastors que ajuden a recordar el seu cant: "tot-is-tiu", "sal-ta-Per-e", "mit-ja-pe-ra", "tot-per-mi", "quan-com-pliu"... La mallerenga canta de bracet amb el cucut que fa companyia al pagès i al pastor. La dita resa que "el cant del cucut Sant Josep el porta i Sant Pere se l'emporta" car arriba a l'inici de la primavera i deixa de cantar a finals de juny, quan ha conclòs el seu cicle reproductor. La femella pon els ous en nius d'altres espècies i, per això i pel malentès que se'n derivava, el cucut va esdevenir el símbol del marit enganyat per a escriptors i músics (Voltaire, Joan d'Olzina/Juan de la Encina, etc.). El seu cant bisil·làbic està tan inextricablement lligat a la primavera que, per això, compositors d'èpoques diverses el posen a llurs obres: Daquin, Vivaldi, Saint-Saens, etc. La puput, amb un nom similar al del cucut, però amb un cant molt diferent (trisil·làbic i d'identica nota i no pas bisil·làbic de tons diferents) al del cucut té l'honor de tenir una òpera dedicada a ella (*Lupupa und der triumph der sohnesliebe*), del compositor germànic Hans Werner Henze. El rossinyol arriba amb el bon temps, d'aquí la dita valenciana "quan canta el rossinyol planta el fesol", senyal inequívoc que les glaçades són coses del passat. És un dels pocs ocells "no-mussols" que canta de nit i, per això, les llengües ger-

màniques solen incloure el prefix de la "nit" ("nightingale", "nachtegal", "nattergal", etc) per a designar-lo. Haendel té una obra que dedicà al cucut i al rossinyol, un magnífic concert per a orgue. L'oreneta i la cadenera comparteixen un mite religiós que les relliga amb el fill de Déu a la Creu. És, per això, que en molts quadres el nen Jesús les aguanta en el palmell de la mà o que, a prop de la capçalera del Llobregat, la Mare de Déu de Queralt sostingui una oreneta. Al País Valencià ensenyen les cadeneres engabiades a pouar l'aigua amb un didal! La sardana "El saltiró de la cardina" del mestre Vicenç Bou fou popularitzada per l'Emili Vendrell. La garsa, aquesta espècie de cua llarga i colors inconfusibles és la protagonista d'un àlbum d'en Tintín (*Les joies de la Castafiore*), que treu profit de la seva fama de "lladre", tal com va fer Rossini amb la seva famosa òpera *La garsa lladre*. El mascle de la merla, el merlot, té un cant bell, aflautat i de gran variació tonal i, potser per això, The Beatles li dediquen una cançó sencera ("Blackbird"). El geni musical del barroc, Mozart, va conuiu durant anys amb un estornell i quedà meravellat de totes les veus i melodies que podia fer. Fou font d'inspiració i quan va morir el va enterrar amb tots els honors, amb orquestra i música inclosa...

Ja ho veieu, els ocells i els seus cants formen part indissociable de la nostra cultura i, esperem que així sia per molts anys!

Podeu veure la gravació de l'acte en el canal de youtube del Centre d'Estudis Argentonins. Aquest codi QR us hi portarà des del vostre mòbil:

